

Ար. Մարտիրոսյան

ԿՈԼԵՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԴԼԱՅՆՎԱԾ
ՎԵՐԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հասարակական բոլոր ֆորմացիաներում, անկախ նրանց հասարակական ձևից, պետք է տեղի ունենա վերարտադրության պրոցեսը, արտադրությունը նորից և նորից պետք է անցնի միևնույն ստադիաները: Այդ նշանակում է՝ «ինչպես որ հասարակությունը չի կարող դադարել սպառելուց, այնպես էլ նա չի կարող դադարել արտադրելուց»¹:

Բոլոր հասարակարգերում վերարտադրության պրոցեսը միաժամանակ թե՛ նյութական բարիքների և թե՛ հասարակական հարաբերությունների վերարտադրությունն է: Սակայն, բոլոր հասարակարգերում վերարտադրությունը միևնույն բնույթը և նպատակը չունի, որովհետև տարբեր հասարակարգերում վերարտադրությունը տեղի է ունենում արտադրամիջոցների տիրապետման տարբեր եղանակների պայմաններում:

Կապիտալիստական հասարակարգում ընդլայնված վերարտադրությունը իրականացվում է արտադրության միջոցների մասնավոր, կապիտալիստական սեփականության հիման վրա, վարձու աշխատանքի, շահագործման միջոցով:

Կապիտալիստական հասարակարգում ընդլայնված վերարտադրությունը խորացնում ու սրում է արտադրության կապիտալիստական եղանակին հատուկ այն հիմնական հակասությունը, որը գոյություն ունի արտադրության հասարակական ու յուրացման մասնավոր կապիտալիստական ձևի միջև: Կապիտալիստական ընդլայնված վերարտադրությունը միաժամանակ կապիտալիստական արտադրական հարաբերությունների վերարտադրությունն է, այդ նշանակում է, որ կապիտալիստական վերարտադրության ընթացքում ուժեղանում է աշխատավորական մասսաների շահագործումը և ընկնում բանվոր դասակարգի նյութական կյանքի մակարդակը: Այս բոլորը բնականորեն սրում ու խորացնում են կապիտալիստական հասարակության ներքին հակասությունները, էլ ավելի սրում դասակարգային պայքարը:

Սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրությունը տեղի է ունենում արտադրության միջոցների հանրային սոցիալիստական սեփականության հիման վրա, այդ պատճառով սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրությունը իր թե՛ սոցիալ-տնտեսական էությունը և թե՛ նպատակներով ու հետևանքներով արմատապես տարբերվում է կապիտալիստական վերարտադրությունից:

Սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրությունը տեղի է ունենում արտադրության միջոցների հանրային սեփականության, աշխատանքի ու թաշխման սոցիալիստական սկզբունքների հիման վրա, նա ամբողջապես ծա-

¹ Կ. Մարքս, Կապիտալ, հատ. 1, Երևան, 1954, էջ 593:

ռայում է սոցիալիստական հասարակության տնտեսական հիմքերի ամրապնդման, երկրի արտադրողական ուժերի լայն զարգացման, աշխատավորների աշխատանքի պայմանների բարելավման, աշխատանքի արտադրողականության սիստեմատիկ բարձրացման և, վերջապես, այս բոլորի միջոցով աշխատավորների կյանքի նյութական պայմանների բարելավման ու կուլտուրական մակարդակի բարձրացման գործին:

Սովետական տնտեսության մեջ ընդլայնված վերարտադրության պրոցեսում արտադրական հարաբերությունների վերարտադրումը քայլ առ քայլ տանում է դեպի այդ նույն սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունների ամրապնդումն ու խորացումը:

Սոցիալիստական հասարակության տնտեսական հիմքերը շարունակաբար ամրապնդելու, սովետական ժողովրդի նյութական-կուլտուրական պայմաններն անընդհատ բարձրացնելու համար, անհրաժեշտ է սոցիալիստական վերարտադրության ընթացքում առաջին հերթին առավելագույն չափով ավելացնել արտադրության միջոցների արտադրությունը, որովհետև առանց արտադրության միջոցների անընդհատ զարգացման ու կատարելագործման, անհնարին է առաջ մղել արտադրությունը. «հարկավոր է ամենուրեք ավելի շատ մեքենաներ մտցնել, տրքան կարելի է անցնել ավելի լայն շափերով մեքենայական տեխնիկայի գործադրմանը», լենինյան այդ ցուցումը կարելի է կատարել արտադրության միջոցների առավելագույն աճի դեպքում միայն:

Արտադրության անընդհատ զարգացման ու ընդարձակման մյուս առաջնահերթ խնդիրը ժողովրդական սպառման առարկաների արտադրության շեշտակի ավելացումն է: Պետք է ամեն կերպ ընդարձակել ժողովրդական սպառման առարկաների արտադրությունը, որովհետև այդ անհրաժեշտ է բնակչության սպառողական պահանջմունքները անհրաժեշտ չափով բավարարելու, աշխատավորության կյանքի պայմանները բարելավելու համար: Այս խնդրի լուծումը հասարակության բոլոր խավերի նկատմամբ կապիտալիստական հասարակության պայմաններում միանգամայն անհնարին է, քանի որ գոյություն ունի արտադրության կապիտալիստական սեփականություն: «Միայն սոցիալիզմը հնարավորություն կտա պրոդուկտների հասարակական արտադրությունն ու բաշխումը լայնորեն տարածել և զիտական նկատառումներով իսկապես ենթարկել այն նպատակին, թե ինչպես բոլոր աշխատավորների կյանքը դարձնել առավել հեշտ, և այնպես, որ նա բարեկեցության հնարավորություն ընձեռի աշխատավորներին: Միայն սոցիալիզմը կարող է իրականացնել այս: Իվ մենք զիտենք, որ նա պիտի իրականացնի այս, և այսպիսի ճշմարտության ըմբռնումը կազմում է մարքսիզմի ամբողջ դժվարությունը և նրա ամբողջ ուժը»:

Իրագործելով սոցիալիստական արտադրության դարդացման լենինյան այս երկու պայմանները մենք ժողովրդական տնտեսության մեջ նոր, ավելի մեծ մասշտաբներով, սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրություն իրագործելու հնարավորություններ ենք ստեղծում:

Պրոտնտեսություններում սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության պրոցեսը ուսումնասիրելու համար պետք է ուսումնասիրել ու վերլուծել կու-

¹ Լենին, Երկեր, հատ. 31, Երևան, 1952, էջ 410:

² Նույն տեղում, հատ. 27, Երևան, 1951, էջ 511:

տնտեսությունների հողային ֆոնդերը, ցանքատարածությունների, պտղատու և խաղողի այգիների տաշածությունների աճը, անասունների գլխաքանակի ավելացումը ու մթերատվության բարձրացումը, արտադրության բնական ու մեխանիկական մյուս բոլոր միջոցների ռացիոնալ օգտագործումը, ինչպես նաև կապիտալ շինարարությունների ծավալումը, սոցիալիստական կուտակումների մասշտաբներն ու տեմպերը:

Այս հոգվածում մենք մեր առաջ խնդիր ենք դրել քննարկել կուտակումներն ու կապիտալ ներդրումները Սովետական Հայաստանի կոլտնտեսություններում, որպես կոոպերատիվ-կոլտնտեսային արտադրության մեջ սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության կարևորագույն պայման:

* * *

Կոլտնտեսություններում հանրային հողերի, արտադրության միջոցների ռացիոնալ օգտագործումը, ինչպես և աշխատանքի ճիշտ կազմակերպման, արտադրական պրոցեսների բազմակողմանի մեքենայացման, կադրերի որակի սիստեմատիկ բարձրացման միջոցով աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը հիմք են հանդիսանում կոլտնտեսությունների համախառն արտադրանքի ավելացման և հնարավորություն են տալիս մեծ մասշտաբներով կուտակումներ անելու համար:

Կոլտնտեսությունները չեն կարող զարգանալ և առաջ զնալ առանց կուտակումների ու կապիտալ ներդրումների անընդհատ ընդարձակման, որովհետև այդ միջոցով հնարավորություններ են ստեղծվում շարունակաբար բարձրացնել ու հասնել ինչպես սոցիալիստական ամբողջ հասարակության, այնպես էլ կոլտնտեսությունների արտադրական ու սպառողական պահանջմունքների բավարարմանը:

Սոցիալիստական հասարակությունը չի կարող զարգանալ և առաջ զնալ առանց կուտակումների սիստեմատիկ ավելացման, իսկ առանց սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության, անհնարին է ավելացնել կուտակումները:

Կոլտնտեսություններում սոցիալիստական կուտակման հիմնական աղբյուրը կոլտնտեսության հանրային արտադրությունն ու կոլտնտեսականների հանրային աշխատանքն է: Կոլտնտեսություններում նոր բարիքներ ստեղծելու և կուտակումներ առաջացնելու հզոր աղբյուր է հանդիսանում Սովետական պետության նյութական-տեխնիկական օգնությունը, հանձինս գյուղատնտեսական վարկի տևաժային կապանների կապանների աշխատանքի: Մեքենատրակտորային կապանների աշխատանքի շնորհիվ արագորեն ավելանում է կոլտնտեսությունների համախառն ու ապրանքային արտադրանքը, բարելավվում է արտադրանքի որակը, իջնում ինքնարժեքը ու բարձրանում կոլտնտեսականների աշխատանքի արտադրողականությունը:

Սխալ կլինի կոլտնտեսություններում կուտակումները դիտել միայն որպես դրամական միջոցների կուտակումներ՝ կապիտալ ներդրումների ֆոնդում, որովհետև կուտակումները կոլտնտեսություններում իրականում տեղի են ունենում բազմակողմանիորեն, որպես կոլտնտեսության հանրային արտադրության բազմաճյուղային զարգացման արդյունք:

Սոցիալիստական կուտակումները կոլտնտեսություններում հիմնականում տեղի են ունենում հետևյալ ճանապարհներով.

1. Կոլտնտեսության ընդհանուր ժողովի որոշման համաձայն, կոլտնտեսության ընթացիկ տարվա դրամական եկամուտներից 15—20 տոկոսի չափով անբաժանելի դրամագլխին արված հատկացումներից:

2. Կուտակումներ կապիտալ շինարարության միջոցով: Կոլտնտեսություններում մինչև 1956 թ. մարտի 10-ի «Գյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության և կոլտնտեսային արտադրության կազմակերպման տարտելի գործերի կառավարման ասպարեզում կոլտնտեսականների նախաձեռնության հետագա զարգացման մասին» և «Կոլտնտեսականների ամենամսյա ավանսավորման ու կոլտնտեսություններում աշխատանքի լրացուցիչ վարձատրության մասին» ՍՄԿՊ Կենտրոնական Կոմիտեի և ՍՍՌ Միության Մինիստրների Սովետի որոշումները կապիտալ շինարարության ընթացքում ստեղծված հիմնական նոր միջոցների արժեքները սխալ էր հաշվվում, որովհետև կապիտալ շինարարության հաշվին չէր գրանցվում այն բոլոր աշխատանքային ծախսումները, որոնք կատարվում էին կոլտնտեսականների ուժերով. ներկայումս աշխատանքային ծախսումներն հաշվվում են դրամական արտահայտությամբ և գրանցվում կապիտալ ներդրումների հաշվին, որպես նոր ստեղծված արժեքներ: Այդ ուղղում կմտցնի կոլտնտեսությունների հիմնական միջոցների, հատկապես շենքերի, բազմամյա տունկիների արժեքի հաշվառման մեջ:

3. Սերմերի, անասնակերերի հիմնական ու ապահովագրական ֆոնդերի աճից:

4. Կուտակումներ անասնապահության մեջ — անասնագլխաքանակի աճը՝ զնման ու բնական աճի միջոցով:

5. Դրամարկդ ու արժեթղթեր:

Մի քանի խոսք այն մասին, թե կուտակման մեր թվարկած յուրաքանչյուր բաժնում միջոցների կուտակման հաշվումը ինչպես է կատարվում:

Անբաժանելի ֆոնդին արված հատկացումները, տրից գոյանում են կոլտնտեսության կապիտալ շինարարության հիմնական միջոցները, հաշված են ըստ կոլտնտեսության տարեկան հաշվետվության տվյալների աճող թվերով, այսինքն ոչ թե միայն մեկ տարվա ընթացքում արված հատկացումների գումարով, այլ այդ հաշվում կուտակված նախորդ տարիներին արված հատկացումների մնացորդների հետ միասին: Կուտակումները կապիտալ շինարարության մեջ նույնպես հաշված է աճող թվերով, իսկ կապիտալ շինարարության մեջ կոլտնտեսականների կատարած աշխատանքային ծախսերը, ինչպես, օրինակ՝ արտադրական ու վարչատնտեսական շենքերի կառուցման, էլեկտրիֆիկացման, ջրանցքների ու ջրամբարների կառուցման, ճանապարհաշինարարության, բազմամյա տնկումների վրա ծախսված աշխատքը դրամական արտահայտությամբ գրանցենք կոլտնտեսության կուտակումների ակտիվում:

Անասնապահության մեջ տեղի տնեցած կուտակումները, պետք է հաշվել որպես նախորդ և հաշվետու տարվա հոկտեմբեր ամսվա տվյալների տարբերություն, տվյալ դեպքում մենք այդ մեր տվյալ հոտվածում վերցրել ենք տրպես հնգամյակների վերջին տարվա տվյալների տարբերություն:

Ղեկավարվելով կուտակումների խմբավորման ու հաշվառման վերոհիշյալ մեթոդով, Սովետական Հայաստանի կոլտնտեսություններում կուտակումները կարելի է պատկերել հետևյալ աղյուսակով՝

Սոցիալիստական կուտակումը Սովետական Հայաստանի կոլտնտեսություններում
(միլ. ռուբլի)

Տարի	Կուտակումները մեքենայական ֆոնդում	Կուտակումները անմեքենայական բաժնիքում	Սեզոնի հիմնական ապահովման գրքի ֆոնդ	Անասնապահական կենտրոնների հիմնական ու ապահովման գրքի ֆոնդ	Կուտակումները անասնապահական ֆոնդում	Դրամային և արժեթղթային ֆոնդ	Ընդամենը
1932	20,7	4,9	1,3	3,2	—	1,3	31,4
1937	89,4	37,2	8,8	23,1	11,6	37,5	197,6
1940	168,8	60,6	11,8	28,1	39,9	81,0	390,2
1950	816,9	360,4	15,9	32,3	326,9	114,8	1667,2
1954	1,114,9	545,2	20,3	31,2	353,0	194,2	2238,8

Կուտակումների սիստեմատիկ ավելացման այսպիսի բարձր տեմպը հիմնականում արդյունք է կոլտնտեսությունների հանրային արտադրության ընդլայնման ու ինտենսիֆիկացման, նրա նյութատեխնիկական միջոցների ավելացման, գյուղատնտեսական աշխատանքների մեքենայացման, աշխատանքի արտադրողականության ու արտադրության ապրանքայնության բարձրացման:

Սոցիալիստական կուտակման տեմպերը ավելի բարձր է ռեսպուբլիկայի տեխնիկական կուլտուրաների, խաղողագործության ու պտղաբանջարաբուծական շրջաններում, ինչպես, սրինակ, Հոկտեմբերյանի, Էջմիածնի, Արտաշատի, Շահումյանի, Զանգիբասարի, Շամշադինի, մասամբ Աշտարակի շրջաններում: Անասնապահական շրջանների մեջ կուտակումների մասշտաբներով ու տեմպերով աչքի են ընկնում Ստեփանավանի, Սիսիանի շրջանները, որտեղ կուտակումների համեմատաբար մեծ լինելը հետևանք է անասնապահության ճյուղերի ճիշտ կազմակերպման, անասունների ցեղի բարելավման, արտադրանքի որակի ու ապրանքայնության բարձրացման:

Այդ պարզ երևում է ստորև բերված հաշիվներում, որոնք տրված են տարեկան հաշվետվությունների նյութերի հիման վրա:

Սոցիալիստական կուտակումը մի խումբ արտադրամասնապիտակած շրջանների կոլտնտեսություններում

Շրջան	Տարի	Կուտակումները մեքենայական ֆոնդում	Կուտակումները անմեքենայական բաժնիքում	Սեզոնի հիմնական ապահովման գրքի ֆոնդ	Անասնապահական կենտրոնների հիմնական ու ապահովման գրքի ֆոնդ	Կուտակումները անասնապահական ֆոնդում	Դրամային և արժեթղթային ֆոնդ	Ընդամենը
Տեխնիկական կուլտուրաների ու այգիպտղարուծություն	1932	5549,1	1104,3	203,3	681,6	—	1823,0	9367,1
	1940	76413,6	7536,6	915,4	2477,8	3774,6	27903,6	130271,0
	1950	198121,5	14859,8	1873,9	3926,2	16707,5	505231,1	286011,1
Հացաանասնապահական	1932	938,7	347,6	89,9	92,8	—	243,1	1612,1
	1940	3870,6	2097,9	939,8	1039,5	1302,0	4415,4	13785,8
	1950	19099,2	5060,5	1021,3	793,3	3025,3	1398,2	30427,8
Անասնապահական	1932	1136,8	333,6	166,8	446,0	—	503,6	2588,8
	1940	7015,6	3707,5	2763,7	2761,4	1696,2	7998,4	24152,7
	1950	44093,6	9128,0	1281,2	2274,0	5071,3	2336,5	64094,6
Ծխախոտագործական	1932	367,5	126,4	24,8	101,2	—	195,5	815,2
	1940	2885,7	2072,9	266,4	649,3	1029,1	3262,3	29890,8
	1950	23763,7	3843,7	424,4	778,4	1423,2	6464,0	36697,4

Համեմատելով կոլտնտեսություններում սոցիալիստական կուտակման ռեսպուբլիկական միջին տվյալները, բարձր ապրանքայնություն ունեցող տեխնիկական կոլտնտեսների, այգեգործության, ինտենսիվ անասնապահության շրջանների միջին տվյալների հետ, պարզվում է, որ 1950 թվականին 1937 թվականի համեմատությամբ ռեսպուբլիկայում կուտակումների տեմպը եղել է 4,5 անգամ ավել, տեխնիկական կոլտնտեսների, խաղողագործության ու պտղաբանջարաբուծության շրջաններում՝ 5,3 անգամ, ծխախոտագործական շրջաններում՝ 7,3 անգամ, բարձրորակ ու ապրանքային անասնապահության շրջաններում՝ 5,1 անգամ, իսկ հացա-անասնապահական շրջաններում՝ 4,1 անգամ:

Սակայն, մինչև այսօր սոցիալիստական կուտակումների այդպիսի բարձր տեմպ գոյություն չունի ռեսպուբլիկայի գյուղատնտեսական բոլոր շրջաններում և բոլոր կոլտնտեսություններում: Կուտակման տեմպերը դեռևս շարունակում են թույլ լինել հատկապես լեռնային հացա-անասնապահական շրջանների կոլտնտեսություններում:

Հետաքրքիր տվյալներ ենք ստանում, երբ այդ հաշվառումները անում ենք մեկ կոլտնտեսության, կոլտնտեսային մեկ ընտանիքի և կոլտնտեսային մեկ աշխատունակի նկատմամբ.

Շրջաններ	Տարի	Մեկ կույտն- տեսության (հ/ու.)	Մեկ տնտե- սության (ոուր/.)	Մեկ աշխա- տունակին (ոուր/.)
Ռեսպուբլիկայում	1932	57,6	597	223
	1940	380,0	2387	1221
	1950	1551,2	9542	4880
Տեխնիկական կոլտնտեսների ու պտղաբանջարաբուծության	1932	76,7	656	404
	1940	840,5	4682	2913
	1950	2140,4	12650,0	7441
Հացաանասնապահական	1932	39,3	532	308
	1940	293,3	1390	708
	1950	647,4	3489	1745
Անասնապահական	1932	86,3	1070	406
	1940	536,7	2842	1285
	1950	1456,7	7188	2276
Ծխախոտագործական	1932	74,1	804	312
	1940	759,8	2333	1052
	1950	2446,5	7164	3256

Անհրաժեշտ է, որ կուտակումների այսպիսի բարձր տեմպեր ստեղծվին նաև ռեսպուբլիկայի բոլոր շրջաններում ու բոլոր կոլտնտեսություններում:

Հայտնի է, որ կոլտնտեսություններում սոցիալիստական կուտակման հիմնական բաժինը ստացվում է դրամական եկամուտների անբաժանելի ֆոնդին արված հատկացումներից, այդ մենք տեսանք նաև բերված աղյուսակի տվյալներից, այսպես, օրինակ, 1950 թվականին ռեսպուբլիկայում ամբողջ կուտակումների մեջ անբաժանելի ֆոնդը կազմում էր 54,9 տոկոս, այնինչ տեխնիկական կոլտնտեսների, խաղողագործության ու այգեբանջարաբուծության շրջաններում 69,2 տոկոս էր, ծխախոտագործական շրջաններում՝ 64,8 տոկոս և այլն: Այս հետևանք է բերված շրջանների կոլտնտեսությունների արտադրության բարձր ապրանքայնության, որովհետև, տրքան մեծ է տնտեսության ապրանքա-

յին արտադրանքը, այնքան շատ կլինի նրա դրամական եկամուտները, հետևաբար և մեծ կլինի անրաժանելի դրամագլխին արված հատկացումների գումարը: Ույստեղից էլ կոլտնտեսությունների արտադրության կազմակերպման ու պլանավորման ներկա ժամանակաշրջանի հիմնական խնդիրներից մեկը կոլտնտեսությունների հանրային արտադրության ապրանքայնության ու դրամական եկամուտների բարձրացման հարցն է:

Կոլտնտեսությունների հանրային տնտեսության համախառն արտադրանքը և ապրանքային ելքը ավելացնելու համար անհրաժեշտ է.

ա) հանրային տնտեսությունը դարձնել բազմաճյուղային.

բ) սիստեմատիկաբար բարձրացնել աշխատանքի արտադրողականությունը, վերացնել հանրային արտադրության բարիքների կորուստները.

դ) կոլտնտեսային արտադրության բոլոր ճյուղերի զարգացման գործում բարձրացնել կոլտնտեսականների նյութական շահագրգռվածությունը:

Վերցնենք այս հարցերից թեկուզ մեկը, պայքարը կորուստների դեմ Վեդուշրջանի Բեռլի Վեդիի կոլտնտեսությունը ինչպես կարող է հացահատիկների համախառն և ապրանքային արտադրանքը ավելացնել և բարձրացնել կոլտնտեսականների նյութական շահագրգռվածությունը, երբ նրանց մոտ աշխատանքի վատ կազմակերպման ու թույլ հսկողության հետևանքով կորուստները մեծ չափերի են հասնում:

Այսպես, օրինակ, բրիգադիւրների տեղեկանքների համաձայն 1955 թ. հուլիսի 5-ին հնձվել է 20 հեկտար հացահատիկ, որից ստացվել է 350 ցենտներ կամ միջին թվով 17,5 ցենտներ բերք մեկ հեկտարից: Հուլիսի 20-ին հնձվել է 110 հեկտար, այս դեպքում միջին մեկ հեկտարից ստացվել է 12,3 ցենտներ բերք, օգոստոսի 1-ին հնձված 50 հեկտարից միջինը ստացվել է 10-ական ցենտներ, օգոստոսի 10-ին 60 հեկտարից միջին մեկ հեկտարից ստացվել է 4,2 ցենտներ, իսկ օգոստոսի 20-ից հետո հնձված 50 հեկտարից միջին յուրաքանչյուր մեկ հեկտարից ստացվել է 2,6 ցենտներ հացահատիկ:

Բերված օրինակը ցույց է տալիս, թե արտադրության ու աշխատանքի ճիշտ կազմակերպման դեպքում, ագրոտեխնիկական կանոնները պահպանելու, նրանցով ճիշտ ղեկավարվելու դեպքում ինչպիսի մեծ խնայումներ կլինեն ու զգալի եկամուտներ կստեղծվեն կոլտնտեսություններում թեկուզ միայն կորուստների դեմ պայքարելու միջոցով:

Կոլտնտեսություններում սոցիալիստական կուտակումների ընթացքը ցույց է տալիս, թե ինչպիսի մեծ կենսոճակություն ունի սոցիալիստական գյուղատնտեսությունը, տնտեսության ընդարձակման ինչպիսի ռեզերվներ ստեղծելու կարողություն ունի նա:

Անհրաժեշտ փաստ է, որ կուտակումների այնպիսի բարձր տեմպ, որպիսին գոյություն ունի սոցիալիստական գյուղատնտեսության մեջ, անհնարին է ունենալ ոչ միայն մանր գյուղացիական տնտեսության մեջ, այլև անկարող է ունենալ խոշոր կապիտալիստական գյուղատնտեսական ձեռնարկությունը:

Սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության կարևորագույն աղբյուրներից մեկն էլ կապիտալ ներդրումներն ու կապիտալ շինարարությունն է:

Կապիտալ շինարարության պլանների իրականացումը հարստացնում ու վերափոխում է ժողովրդական տնտեսության նյութական-տեխնիկական բազան: Կապիտալ շինարարության միջոցով Պարտիան ու Սովետական կառավարությունը ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի տեխնիկական վե-

րակառուցման, ինդուստրացման լենինյան պլանի կոնկրետ հարցերն են լուծում:

Կապիտալ շինարարության մասշտաբների, տեմպերի ու տեղադրման հարցերի ճիշտ որոշման միջոցով Կոմունիստական պարտիան ու Սովետական կառավարությունը լուծում են երկրի առաջ կանգնած ինչպես տնտեսական, այնպես էլ քաղաքական հարցերը: Այդ պատճառով էլ սոցիալիստական շինարարության բոլոր էտապներում կապիտալ շինարարության հարցը միշտ էլ եղել է և մնում է Կոմունիստական պարտիայի ու Սովետական կառավարության ուղադրության կենտրոնում, որպես նոր հասարակարգի կառուցման արմատական հարցերից մեկը:

Եթե սոցիալիստական շինարարության ոչ հեռու անցյալում սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը սերտորեն կապված էր սոցիալիստական շինարարության ընթացքում կապիտալ ներդրումների, մասշտաբների ու տեմպերի հետ, ապա այսօր, սոցիալիզմից կոմունիզմին անցնելու ժամանակաշրջանում, կապիտալ շինարարության հարցը ոչ միայն պահպանում է իր տնտեսական ու քաղաքական ամբողջ նշանակությունը, այլև պահանջում է է՛լ ավելի մեծ մասշտաբներով ու արագացված տեմպերով իրականացնել այն:

Կոլտնտեսային գյուղատնտեսությունը ընթանալով սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության ուղիով, հնարավորություն ունի սիստեմատիկաբար ընդարձակել տնտեսությունը, բարձրացնել ու զարգացնել իր նյութական-տեխնիկական բազան, ընդարձակել արտադրությունը, ավելացնել նյութական բարիքների արտադրությունն ու դրամական եկամուտները: Ավելացնելով ներկուտնտեսային կուտակումները և այդ թվում հատկապես անբաժանելի ֆոնդին արվող հատկացումները, կոլտնտեսությունները, պետական վարկի հետ միասին, հնարավորություն են ստանում մեծացնելու կապիտալ շինարարությունների ծավալը:

Կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների ծավալը, նրանց ուղղությունը ըստ տնտեսության ճյուղերի ճիշտ որոշելը, հաշվառման ճիշտ կազմակերպելը արտադրական մեծ նշանակություն ունի:

Կոլտնտեսություններում պետք է տարբերել ներդրում և կուտակում հասկացությունները: Ներդրումն ավել լայն հասկացություն է, քան կուտակումը, որովհետև ներդրումները կատարվում են կոլտնտեսության արտադրության միջոցների հարստացման ու նրանց մաշվածքը, շարքից դուրս գալը լրացնելու համար, իսկ կուտակումը կատարվում է ոչ միայն սեփական տնտեսության կուտակումների հաշվին, այլև պետությունից ստացած վտրկի հաշվին:

Կոլտնտեսություններում սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության տեմպերի բարձրացման հարցը սերտորեն կապված է կապիտալ ներդրումների ֆոնդին արված հատկացումներն ու վարկը նշված ժամկետում իր նպատակին օգտագործելու հարցի հետ:

Ճիշտ չէ, երբ կապիտալ ներդրումների հաշվին են գրանցում արտադրական ընթացիկ ծախսերը, որոնց վերարտադրությունը կապված է արտադրական տարվա ընթացքում իրականացվող արտադրական մեկ ցիկլի հետ: Այսպես, օրինակ՝ սխալ է, երբ անասնակերի հայթայթումը, թե՛ անասունների և թե՛ բուսականության բուժման հետ կապված ընթացիկ ծախսերը, շենքերի ու արտադրամիջոցների ընթացիկ վերանորոգման ծախսերը, ինչպես և վարչա-

տնտեսական ծախսեր, դուրս են գրվում կապիտալ ներդրումների հաշվից:

Կապիտալ ներդրումների ֆոնդից պետք է դուրս գրել այն ծախսերը, որոնք կատարվում են տնտեսության հիմնական միջոցները՝ շարժական ու անշարժ դույքը, տրանսպորտը, սարքավորումները, մթերատու և բանոց անասունները ավելացնելու և վերականգնելու համար:

Թվենք այդ ավելի մանրամասն.

1. Գյուղատնտեսական գործիքների, մեքենաների գնումը:

2. Մթերատու և բանոց անասունների գնումը:

3. Բազմամյա տնկումների վրա կատարված նյութական ու աշխատանքային ծախսերը:

4. Իրիգացիոն կապիտալ շինարարությունը, նյութական ու աշխատանքային ծախսերը:

5. Արտադրական, հասարակական, կուլտ-կենցաղային ու վարչա-կառավարչական շինարարությունների ու կառուցումների համար կատարված նյութական ու աշխատանքային ծախսերը:

6. Գյուղատնտեսական մեքենաների, շենքերի ու կառուցումների կապիտալ վերանորոգումները՝ ամբողջապես:

7. Կոլտնտեսության սեփական արհեստանոցներում պատրաստված գյուղատնտեսական ալն գործիքների և մեքենաների արժեքը, հաշված նաև աշխատանքային ծախսերը, որոնց գործադրումը կատարվում է գյուղատնտեսական մի քանի սեզոններում:

Կապիտալ ներդրումների ֆոնդի ծախսման գործում կոլտնտեսություններում միանշանակ վերջերս գոյություն տանք մի սխալ պրակտիկա, դա կապիտալ շինարարությունների կատարման համար աշխատանքային ծախսերը անբաժանելի ֆոնդի հաշվին չձևակերպելն էր: Սովորաբար այդպիսի ծախսերը անկախ իրենց բնույթից, որոնք հարստացնում էին կոլտնտեսության հիմնական միջոցները ավելացնում նրանց արժեքը. դուրս էին գրվում կոլտնտեսությունից դրամական ընդհանուր եկամուտներից: Այդ, նախ և առաջ նշանակում էր կոլտնտեսության հիմնական միջոցների արժեքի թերահաշվառում և երկրորդ, այդ միջոցով երբեմն զգալի չափով իջեցվում էր կոլտնտեսության ընթացիկ եկամտից բաշխման ենթակա եկամտի տեսակարար կշիռը:

Այս սխալի ճշտումը հաշվային ձևական բնույթ չունի, խոշոր տնտեսական-քաղաքական նշանակություն ունի, որովհետև այդ ճշտելով, մենք լրիվ պատկեր կունենանք կոլտնտեսության հիմնական միջոցների զարգացման մասին, այնուհետև կավելացնենք կոլտնտեսության ըստ աշխօրերի բաշխման եկամտի չափը և կբարձրացնենք կոլտնտեսականների նյութական շահագրգռվածությունը կոլտնտեսության արտադրության կազմակերպման տև նյութական բարիքների վերարտադրման պրոցեսի ընդարձակման գործում:

Կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների ու ծախսերի ճիշտ ու նպատակահարմար պլանավորումը խոշոր տնտեսական ու քաղաքական նշանակություն ունի, որովհետև այդ միջոցով կոլտնտեսություններում ընդարձակվում է վերարտադրության պրոցեսը, մեծանում և արագանում է նյութական բարիքների վերարտադրությունը:

Կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների միջոցները գոյանում են հետևյալ հիմնական աղբյուրների հաշվին.

ա) պետական գյուղատնտեսական երկարատև վարկից.

բ) կոլտնտեսության դրամական եկամուտներից անբաժանելի ֆոնդին արված հատկացումներից.

գ) հիմնական միջոցների և անասունների ռեալիզացիայից ստացված դուրսումներից:

Ուվետական Հայաստանի կոլտնտեսություններում վերջին հնգամյակների ընթացքում այդ ճանապարհով հսկայական միջոցներ են գոյացել կապիտալ ներդրումների ֆոնդում:

Մուտքեր կապիտալ ներդրումների ֆոնդում (միլիոն սուբլի)

Տարի	Միջոցների մնացորդ տարեվերջին	Պետք է վերադարձվի բանկին և հաշիվ կապիտալումների գրումների ֆոնդին	Հատկացումներ անբաժանելի գրումներին	Անասունների միջոցների ֆոնդին	Ներկայացված	Այլ մուտքեր	Ընդամենը
1932	—	—	3,4	—	3,5	—	6,9
1937	3,5	3,1	13,8	8,0	10,3	1,5	40,2
1940	12,0	18,1	36,1	14,2	13,5	16,2	110,1
1950	60,8	21,3	67,8	20,9	29,8	5,3	205,9
1955	95,3	36,4	101,3	16,1	23,5	16,7	292,2

Ինչպես տեսնում ենք, կապիտալ ներդրումների միջոցների գոյացման հիմնական աղբյուրը կոլտնտեսությունների սեփական միջոցներն են, որոնք գնալով, շնորհիվ կոլտնտեսությունների դրամական եկամուտների ավելացման, պատկառելի գումար են կազմում: Կոլտնտեսությունների կապիտալ ներդրումների միջոցների գոյացման աղբյուրները վերլուծելիս, մի դրամական երևույթ էլ է նկատվում, այն, որ կապիտալ ներդրումների մեջ աստիճանաբար իջնում է փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը: Դա նշանակում է, որ կոլտնտեսությունները աստիճանաբար իրենց արտադրական գործունեությունը հիմնականում իրականացնում են սեփական միջոցների հաշվին: Կոլտնտեսություններում սեփական միջոցներից կապիտալ ներդրումների ֆոնդին տրված հատկացումների աճը հետևանք է գյուղատնտեսության ինտենսիֆիկացման հետևանքով, նրա ապրանքաձևության բարձրացման ու դրամական եկամուտների ավելացման:

Կոլտնտեսությունների հանրային տնտեսության զարգացումն ու ընդարձակումը ամենից առաջ իր արտացոլումն է գտնում կապիտալ ներդրումների ֆոնդին ներքին միջոցներից տրված հատկացումների աճման մեջ: Այդ երևում է նրանից, որ ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների ֆոնդի բացարձակ աճման հետ միասին գնալով պակասում է փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը: Այսպես, օրինակ, եթե 1932 թվականին կապիտալ ներդրումների ամբողջ գումարի մեջ փոխառու միջոցները կազմում էին մոտ 50 տոկոսը, ապա 1937 թվականին այն կազմում է 25,6 տոկոս, 1940 թվականին 12,3 տոկոս, իսկ 1950 թվականին 14,5 տոկոս, 1955 թվականին մոտ 8, տոկոս: Կապիտալ ներդրումների ֆոնդերի կառուցվածքում տեղի ունեցած որակական այս խորը փոփոխությունը առաջ է եկել շնորհիվ սոցիալիստական գյուղատնտեսության արտադրողական ուժերի աննախընթաց վերելքի, շնորհիվ կոլտնտեսությունների դրամական եկամուտների ավելացման՝ այն չափով, որ ներկայումս ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսությունների մի զգալի մասը կապիտալ շինարարություններ է կատարում բացառապես հանրային արտադրության դրա-

մական եկամուտներից՝ անրաժանելի ֆոնդին արված հատկացումների հաշվին:

Կապիտալ ներդրման միջոցների գոյացման աղբյուրները քննելիս պարզվում է, որ վերջին տարիների ընթացքում կապիտալ ներդրումների ընդհանուր գումարի մեջ բացարձակ կերպով աճում է տարեսկզբի մնացորդը, եթե նա 1940 թվականին միջոցների ընդհանուր գումարի մեջ կազմում էր ընդամենը 19,9 տոկոս, 1950 թվականին՝ 30,0 տոկոս, ապա 1955 թվականին կազմում էր 32 տոկոս. կամ 1955 թվականին 1940 թվականի համեմատությամբ ավելացել է բացարձակ թվով մոտ 8 անգամ, իսկ տեսակարար կշռով մոտ 3,5 անգամ: Այդ դրական է այն իմաստով, որ միջոցները, այն էլ գլխավորապես սեփական միջոցները, աճում են, սակայն միաժամանակ բացասական երևույթ է, որովհետև այդ նշանակում է, որ կուտակված միջոցները նշված ժամանակին իրենց նպատակին չեն օգտագործվում:

Ռեսպուբլիկայի շատ կոլտնտեսություններում, որտեղ արտադրական ու կազմակերպական աշխատանքը համեմատաբար բարձր աստիճանի վրա է դրված, որտեղ հողը, արտադրության մյուս բոլոր միջոցները ավելի ռացիոնալ են օգտագործում, համախառն և ապրանքային արտադրանքը բարձր է, դրամական եկամուտները շատ, իսկ կապիտալ ներդրումների ֆոնդում էլ կուտակումները մեծ: Այդ նշանակում է, որ տվյալ կոլտնտեսությունը կուտակումներն ու կապիտալ ներդրումներն ընդարձակելու միջոցով կկարողանա ավելի մեծ մասշտաբով ընդլայնած վերարտադրություն իրականացնել, այսինքն՝ տարեցտարի ավելացնել գյուղատնտեսական ճյուղերը և նրանց ծավալը, զարգացնել ու ճիշտ տեղաբաշխել արտագրողական ուժերը և հասնել այն բանին, որ տարեցտարի ավելանան կոլտնտեսության համախառն ու ապրանքային արտադրանքը, դրամական եկամուտները:

Այդ իմաստով հետաքրքրական է էջմիածնի շրջանի ընկեր Ա. Ի. Միկոյանի անվան կոլտնտեսության գործունեությունը: Այդ կոլտնտեսությունը միայն վերջին շորս-հինգ տարվա ընթացքում համախառն արտադրանքն ավելացրել է 5—6 միլ. ռուբլով, որի շնորհիվ կուտակումները և ծախսերը կապիտալ ներդրումների ֆոնդում անհամեմատ աճել են:

Կուտակումները Ա. Ի. Միկոյանի անվ. կոլտնտեսությունում
(հազար ռուբլի)

Տարի	Միջոցներ մնացորդ տա- րեկ	Գներ է վե- րագրվել կապիտալ ներդրում- ների	Առանձին և միջին գներ վաճա- րից	Կուտակումներ դրամական և կապիտալ անրաժանելի ֆոնդին	Երկար վաճակ	Այլ մուտքեր	Ընդամենը մուտքեր
1950	450,9	121,5	319,0	2,093,0	864,2	252,6	4,101,2
1954	3,101,8	297,5	473,0	3,324,1	944,3	636,0	8,776,7

Ինչպես ցույց է տրված բերված աղյուսակում, կապիտալ ներդրումների ընդհանուր հաշվում մուտքերը ավելի քան կրկնապատկվել են: Այնուհետև, որպես խիստ դրական փաստ արժանի է ուշադրության այն, որ կոլտնտեսու-
թյան կապիտալ ներդրումների ֆոնդում անհամեմատ բարձր տեմպերով աճել են սեփական միջոցներից արված հատկացումները և ընդհակառակը, պակասել են փոխառու միջոցները: 1950 թվականին փոխառու միջոցները կազմում էին 21 տոկոս, իսկ 1954 թվականին՝ 11 տոկոս, դրան հակառակ մոտ 54%:

աճել է դրամական ընթացիկ Լկամտւոններից՝ կապիտալ ներդրումների ֆոնդին արված հատկացումների գումարը:

Այս նշանակում է, որ Ա. Ի. Միկոյանի անվան կոլտնտեսությունը որոշակի դրական աշխատանք է կատարել հանրային արտադրությունը բազմաճյուղային, բարձր արտադրողական ու ապրանքային դարձնելու, ինչպես նաև աշխատանքի արտադրողականությունը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Սակայն, պետք է նշել, որ արտադրական էֆեկտը ուժեղ կլիներ, եթե Ա. Ի. Միկոյանի անվան կոլտնտեսությունում կապիտալ ներդրումների նպատակով արված հատկացումները լրիվ օգտագործվեին: Այն փաստը, որ կոլտնտեսության բանկում ունեցած կապիտալ ներդրումների ֆոնդում 1955 թվականի տարեսկզբին որպես մնացորդ հաշվված է 3,102 հազար ռուբլի, որը 1950 թվականի համեմատությամբ մոտ 7 անգամ շատ է, ցույց է տալիս ինչպես ամբողջ ռեսպուբլիկայում, այնպես էլ այս կոլտնտեսությունում կապիտալ ներդրումների նպատակով առանձնացված միջոցների դանդաղ օգտագործման փաստը:

Պետք է լավ հիշել, որ որքան արագ ու նպատակասլաց օգտագործվեն կապիտալ ներդրման գումարները, այնքան մեծ տեղ էֆեկտավոր կլինի նրանց արդյունքը, կոլտնտեսությունների համախառն ու ապրանքային արտադրանքի ավելացման գործում:

Հայրենական պատերազմի տարիներին, թե՛ բանվորական ուժի և թե՛ շինանյութերի պակասի հետևանքով, ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսություններում ինչպես կապիտալ շինարարությունը, այնպես էլ արտադրամիջոցների գնումն ու կապիտալ վերանորոգումները որոշ չափով սահմանափակվեցին: Ներկայումս հացահատիկային տնտեսության, տեխնիկական կուլտուրաների և մանավանդ խաղողագործության, այգեպտղաբուծության դարդացման, բանջարաբուծության տարածությունների ընդարձակման, անասնապահության գլխաքանակի ավելացման ու մթերատվության բարձրացման, գյուղատնտեսության մեքենայացման ու էլեկտրիֆիկացման, ինչպես նաև ջրաշինարարական աշխատանքների ծավալման նպատակով հետզհետե ավելանում է կապիտալ շինարարությունը: Հետևաբար, կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների նպատակով կուտակված միջոցների ու պետական վարկի ռաջիոնալ օգտագործումը սովետական ու հողային օրգանների կոլտնտեսությունների առաջ կանգնած հիմնական խնդիրն է:

Ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսություններում կատարվող կապիտալ ներդրումների մասին դադափար կարելի է կազմել ստորև ղետելված աղյուսակից:

կապիտալ ներդրումների դրամական ծախսերը կոլտնտեսություններում

Տարի	Ներդրումների կուտակումների ընթացքի և կապիտալ վերականգնման ծախսեր	Գյուղատնտեսության մեքենայացման և խաղողագործության մեքենայացման ծախսեր	Բանոցային տնտեսության ծախսեր	Մթերատու անասունների զնում	Բազմաճյուղատնտեսության ծախսեր	Այլ ծախսեր	Ընդամենը ծախսեր
1932	1,1	1,1	0,8	0,4	—	1,5	4,9
1937	9,7	6,1	3,8	5,4	1,3	5,8	32,1
1940	11,4	9,8	5,0	20,7	3,5	8,9	62,3
1950	45,1	20,8	3,4	20,7	3,5	6,6	123,1
1955	81,2	35,0	1,1	13,9	2,9	11,5	148,6

Ինչպես տեսնում ենք կապիտալ ներդրումների միջոցների ծախսերի մեջ մեծ տեղ է գրավում նոր շինարարությունը, հատկապես նոր արտադրական շենքերի կառուցելը, նոր արտադրամիջոցների, մթերատու ու բանոց անասունների գնումը, ինչպես նաև կապիտալ վերանորոգումները:

Կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների միջոցների օգտագործման այս քաղաքականությունը միանգամայն հասկանալի է, որովհետև այս միջոցով սիստեմատիկաբար հարստացվում է սոցիալիստական գյուղատնտեսության նյութական-տեխնիկական բաղան և պայմաններ ստեղծվում ընդլայնված սոցիալիստական վերարտադրության րնդարձակման և կուտակումների տեմպերի բարձրացման համար:

Կոլտնտեսությունների հանրային արտադրության հետագա աճման տեմպերը բարձրացնելու, արտադրության միջոցների կառուցվածքը կարգավորելու, ինչպես նաև տնտեսության տարբեր ճյուղերի զարգացման հարարերակցությունները կարգավորելու, առաջատար ճյուղի դերը բարձրացնելու տեսակետից կարևոր նշանակություն ունի ծախսերի կառուցվածքը ճիշտ սահմանումն ու պահպանումը:

Կապիտալ ծախսերի ստրուկտուրան ըստ ծախսման ուղղությունների (տոկոսներով)

Տարի	Շենքերի և կառուցվածքների կառուցումը	Գյուղատնտեսական մեքենաների, գործիքների, գյուղատնտեսական կենտրոնների գնումը	Բանային աշխատանքներ	Մթերատու անասունների գնում	Բազմաբույսերի և կենդանիների գնում	Այլ ծախսեր	Ընդամենը
1932	22,4	22,4	16,4	8,2	—	30,6	100,0
1937	30,2	19,0	11,8	16,9	4,0	18,1	100,0
1940	23,2	15,7	8,0	33,2	5,6	14,3	100,0
1950	30,9	24,8	2,7	27,2	3,0	11,4	100,0
1955	56,7	23,6	1,0	10,0	2,0	6,7	100,0

Կապիտալ ներդրումների կառուցվածքը վերլուծելիս պարզվում է, որ ընայած գյուղատնտեսական գործիքների, մեքենաների, բանոց անասունների գնման համար արված ծախսերի գումարը բացարձակ արտահայտությամբ աճել է, բայց և այնպես նրանց տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերի մեջ նվազել է: Հիմնականում դա հետևանք է այն բանի, որ ռեսպուբլիկայում արագորեն ծավալվում է մեքենատրակտորային կայանների շինարարությունը, որոնք ընդգրկելով կոլտնտեսություններում աշխատանքների հիմնական ու ծանր մասը, հնարավորություն են ստեղծում կրճատելու կենդանի քաշող ուժը և կապիտալ ներդրումների նպատակով կուտակված միջոցների ճնշող մեծամասնությունը: Ծախսել նոր շինարարության, վերանորոգումների, մթերատու անասունների գնման ու բազմամյա տնկումների վրա:

Մթերատու անասունների գնման համար ծախսված միջոցների սահմանափակումը պետք է բացատրել նրանով, որ կոլտնտեսությունները ներկայումս ավելի շատ աշխատում են բարձրացնել անասունների մթերատվությունը, քան ավելացնել զխաքանակը: Այսպես, օրինակ, Շահումյանի շրջանի կոլտնտեսությունները ներկայումս ունեն համարյա թե այնքան անասնազխաքա-

նակ, որքան 1950 թվականին, սակայն մեկ կովի միջին կաթնատվությունը 1955 թվականին 1950 թվականի համեմատությամբ բարձրացել է ավելի քան 4—4,5 անգամ:

Կոլտնտեսություններում կապիտալ ներդրումների թե՛ մուտքի և թե՛ ծախսի գումարները տարեցտարի աճել են ոչ միայն բացարձակ թվով կամ ընդհանրապես, այլև աճել են մեկ կոլտնտեսության, մեկ հեկտար վարելահողի նկատմամբ:

Արտադրության ընդարձակման, եկամուտների շարունակաբար ավելացման ու կուտակումների հետևանքով մեկ միավորի նկատմամբ ևս հատկացումները խիստ աճում են, այսպես, օրինակ՝ մեկ կոլտնտեսության նկատմամբ կապիտալ ներդրումների մուտքի գումարը 1950 թվականին 1937 թվականի համեմատությամբ ավելացել է 7,2 անգամ, իսկ ծախսի գումարը մոտ 6 անգամ: Այդ նույն ժամանակամիջոցին կոլտնտեսային մեկ ընտանիքի նկատմամբ մուտքերի գումարը ավելացել է 6,0 անգամ, ծախսերին՝ 4,0 անգամ, իսկ մեկ հեկտար վարելահողի նկատմամբ նույն կարգով — 4,7 և 3,4:

1954 թվականին 1950 թվականի համեմատությամբ մեկ կոլտնտեսության նկատմամբ մուտքի գումարները ավելացնել են 3,7 անգամ, իսկ ծախսի գումարները — 2,7 անգամ: Այս դեպքում նկատվում է զարգացման տեմպերի որոշ իջեցում. այդ բացատրվում է նրանով, որ 1950 թվականին հաշվումներն արված են 668 կոլտնտեսության նկատմամբ, իսկ 1954 թվականին 803 կոլտնտեսության նկատմամբ, որովհետև ռեսպուբլիկայում կոլտնտեսությունների խոշորացման ժամանակ թույլ էր տրվել առանձին կոլտնտեսությունների սխալ միացում, որը հետագայում ճշտվեց և վերաբաժանվեց:

Կապիտալ ներդրումների ավելացման ու նրանց ռացիոնալ օգտագործման հետևանքով, կոլտնտեսություններում սիստեմատիկաբար ավելանում ու կատարելագործվում են արտադրամիջոցները, նոր կառուցվում ու բարեկարգվում են թե՛ արտադրական և թե՛ կուլտ-կենցաղային նշանակություն ունեցող շենքերը. կառուցումները և այլն:

Ինչպես տեսնում ենք, բոլոր դեպքերում կապիտալ ներդրումների համար հատկացված միջոցների մուտքերը իրենց թե՛ տեմպերով և թե՛ բացարձակ գումարով զգալի չափով գերազանցում են ծախսերին: Այդ երևույթը, այսինքն ծախսերի սահմանափակումները պետք է դիտել որպես բացասական երևույթ, որովհետև դրանով դանդաղեցվում են ընդլայնված վերարտադրության տեմպերը:

Այս բոլորի հետևանքով ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսությունների ընդհանուր արտադրամիջոցները արժեքային արտահայտությամբ (ըստ տարեկան հաշվետվությունների) 1954 թվականին 1937 թվականի համեմատությամբ աճել են 6,4 անգամ, կոլտնտեսային մեկ ընտանիքի նկատմամբ 8,5 անգամ՝ մեկ հեկտար վարելահողի նկատմամբ — 4,6 անգամ:

Ուշագրավ է նաև այն փաստը, որ տարեցտարի կրճատվում է կիսավարտ շինարարությունը. այդ ցույց է տալիս, որ կոլտնտեսություններում ճիշտ են

¹ Մեկ կոլտնտեսության նկատմամբ արտադրության միջոցների ավելացման տեմպերը ավելի բարձր են, քան ռեսպուբլիկայի բոլոր կոլտնտեսություններինը միասին վերցրած, այդ պետք է բացատրել նրանով, որ 1950 թվականից հետո կոլտնտեսությունների թիվը ավելացել է:

պլանավորում կապիտալ ներդրումների թե՛ ժամկետները և թե՛ ծավալն ու բնույթը:

Կապիտալ շինարարությունների, հատկապես արտադրական շենքերի կառուցման աշխատանքների պլանավորման բարելավումը տալիս է իր էֆեկտը:

Միայն վերջին 10—12 տարիների ընթացքում կոլտնտեսություններում կառուցվել են ու շահագործման հանձնվել մոտ 450 տիպային բարեկարգ ձիանոց, մոտ 400 գոմ խոշոր եղջերավոր անասունների համար, 350 խոզանոց, 320 հորթանոց, 900-ից ավելի ոչխարանոց, մոտ 600 հացահատիկի, կարտոֆիլի և բանջարեղենի պահեստ, ավելի քան 400 շորանոց (տեխնիկական կուտուրաների և հացահատիկների համար), 425 սիլոսային աշտարակ և այլն:

Այս բոլորը բնականորեն ավելացրին ու ամրապնդեցին կոլտնտեսությունների նյութական-տեխնիկական բազան, բարելավեցին ինչպես արտադրության կազմակերպման, այնպես էլ աշխատավորների աշխատանքի պայմանները, հնարավորություններ ստեղծվեց աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման, հանրային եկամտի ավելացման ու դրա հիման վրա սոցիալիստական կուտակումների ավելացման համար:

Դյուղատնտեսության ինչպես նյութական-տեխնիկական բազայի ամրապնդումը, այնպես էլ հանրային արտադրության զարգացումն օրեցօր բարելավում են աշխատավորների նյութական-կուլտուրական կյանքի պայմանները, բարձրացնում նրանց նյութական շահագրգռվածությունը, կոլտնտեսային հանրային արտադրության կազմակերպման աշխատանքներին ավելի ակտիվ մասնակցելու համար:

Բանվոր դասակարգի ու կոլտնտեսային գյուղացիության տնտեսական, քաղաքական ու բարոյական միասնության ամրապնդման հիման վրա տարեցտարի ընդարձակվում է կոլտնտեսությունների հանրային արտադրությունը, ավելանում են կուտակումները ու ծավալվում կապիտալ շինարարությունը, որպես սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրության տեմպերի ավելացման հիմնական պայմաններից մեկը:

